

Kakskümmend aastat valimisi taasiseseisvunud Eestis: hääle deponeerimisest elektroonilise hääletamiseni

Arve Koitmäe, Riigikogu Kantselei valimiste osakonna nõunik

Elektrooniline hääletamine areneb. Valijale olulise uuenduse, e-hääle kontrollimise rakendamisvõimaluste üle käib elav arutelu.

28. juunil 1992 peeti Eestis rahvahääletus põhiseaduse vastuvõtmiseks ning 20. septembril 1992 toimusid VII Riigikogu valimised ja Vabariigi Presidendi valimised. Seega täitub sel aastal kakskümmend aastat valimiste korraldamisest taasiseseisvunud Eesti Vabariigis.

Tänavu möödub ka kümme aastat elektroonilise hääletamise seadustamisest. 2002. aastal võttis Riigikogu vastu uued valimisseadused (sh Riigikogu valimise seadus), milles esimest korda sätestati elektroonilise hääletamise kord. Elektroonilist hääletamist rakendati küll alles 2005. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel, kuid 2002. aastaks olid selle hääletamisviisi üldised põhimõtted juba välja töötatud. Riigikogu valimise seaduse eelnõu seletuskiri (748 SE I Riigikogu valimise seadus – http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=011270004) oli e-hääletamise tutvustamisel napisõnaline, kuid märkis: „Elektrooniline hääletamine ei asenda traditsioonilisi hääletamise vorme, vaid on mõeldud täiendava võimalusena seniste hääletamismooduste kõrvale.”

Pidev uute hääletamisvõimaluste loomine on iseloomustanud Eesti valimiskorralduse arengut 1992. aastast peale. Juba esimene 1992. aasta Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseaduse muudatus (Muudatuste ja täienduste ... 1992), mis võeti vastu veel enne valimiste tegelikku toimumist, laiendas hääletamisvõimalusi, võimaldades moodustada valimisjaoskonnad ka Eesti Vabariigi välisesinduste juurde ning sätestades alaliselt välismaal elavate valijate hääletamise korra.

Hääletamisprotseduuri ei saa enam piiranguteta jälgida

Tavaettekujutuses on hääletamine seondunud eelkõige hääletamisega valimispäeval. Valija saab siis minna valimisjaoskonda, isiklikult hääletamisedeli täita ja see hääletamiskasti panna, samal õhtul kast avatakse, hääled loetakse kokku ja soovi korral võib valija häälte kokkulugemises ka kohapeal isiklikult veenduda. Selline vahetu hääletamiskogemus hõlmab tänapäeval ainult osa hääletamisest. Aasta-aastalt on hääletamise fookus kandunud üha rohkem valimispäevaeelsele ajale, hõlmates hääletamist välisriikides, eelhääletamist Eestis, aga 2005. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimistest saadik ka elektroonilist hääletamist.

Kogu hääletamisprotseduuri ei saa valija enam piiranguteta jälgida, sest kui sedel liigub ühest valimisjaoskonnast teise või seisab kogu eelhääletamise ajal valimiskastis, ei ole valijal võimalik isiklikult seda kogu aeg vaadelda. Seetõttu eeldavad sellised hääletamisviisid ka valija usaldust valimiste korraldajate vastu. See puudutab eriti e-hääletamist, mille toimingute vaatlemine on palju keerukam.

Tänapäeval on e-hääletamine saanud Eesti valimiskorralduse lahutamatuks osaks. Kuid ka nüüd vaadeldakse mõnikord e-hääletamist erandina tavalisest hääletamisest. Artikli eesmärk on asetada e-hääletamine laiemasse valimiste üldpilti ja näidata, kuidas see sobitub teiste traditsiooniliste hääletamisviisidega.

Valimispäevale eelneva hääletamise korraldamine osutub vajalikuks kahel põhjusel. Esiteks ajafaktor – valijal ei ole alati võimalik valimispäeval oma kodujaoskonda külastada. Teiseks ruumiline piirang – valija ei pruugi olla valimisperioodil oma elukohajärgse valimisjaoskonna territooriumil, vaid viibib teises maakonnas või teises riigis või tal ei ole muul põhjusel (nt haiguse tõttu) võimalik jaoskonda hääletama minna. Seetõttu on hääletamisest osavõtu elavdamiseks vaja pakkuda teisi hääletamisviise.

Praegu näeb seadus ette 13 hääletamisvõimalust, kuid varem on pilt olnud märksa kirjum. Iga lahendus on harilikult mõeldud kindlale valijategrupile, arvestades nii aja- kui ka ruumifaktorit. Järgnevalt vaatleme lähemalt nii erinevaid hääletamisvõimalusi kui ka seda, kuidas elektroonilisest hääletamisest on saanud „täiendav võimalus seniste hääletamismooduste kõrvale”, nagu lubati 2002. aastal vastu võetud Riigikogu valimise seaduse seletuskirjas.

Hääletamine vahendajate abil

Kui valija ei saa isiklikult valimisjaoskonda minna, on tal võimalik hääl sinna toimetada muul viisil või ajal.

1992. aasta Riigikogu valimistel nägi seadus ette hääle deponeerimise võimaluse jaoskonnakomisjonis (Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseaduse § 25, lõige 4). Valija, kellel ei olnud võimalik valimispäeval hääletada, võis 15 päeva jooksul enne valimisi jätta täidetud valimissedeli suletud ümbrikus jaoskonnakomisjonile. 1992. aasta valimistel hääle deponeerimine praktilist kasutamist siiski ei leidnud (Valimised Eestis ... 2011, 25) ning järgmistel valimistel (1993) seda enam ei kasutatud, vaid pöörduiti tagasi tavapärase eelhääletamise juurde.

Märksa elujõulisemaks on osutunud kirja teel hääletamine. 1992. aasta Riigikogu valimisteks nägi seadus ette kirja teel hääletamise võimaluse välisriikides, kuigi selle rakendamiseni nendel valimistel ei jõutud. Alates 1995. aasta Riigikogu valimisest on seda kasutatud kõigil valimistel, kus välisriigis hääletamist korraldatakse. Kirja teel hääletavate valijate koguhulk ei ole suur, kuid püsib stabiilne, sest enamikul valijatel ei ole võimalik minna hääletama välisesindusse. Tegemist on unikaalse hääletamisviisiga kahes mõttes. Esiteks, hääletada saab varem kui muid mooduseid kasutades, sest sedelid saadetakse välja juba hiljemalt 30. päeval enne valimispäeva, s.t vahetult pärast kandidaatide registreerimist. Teine eripära on, et kirja teel hääletamisel täidab ning postitab valija oma hääletamissedeli iseseisvalt, ilma jaoskonnakomisjoni liikmete kohalolekuta.

Siinkohal tuleb nimetada 1996. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel kasutatud volitatud esindaja kaudu hääletamist. Ka siis toimus hääletamine ilma jaoskonnakomisjoni liikmete kohalolekuta. Valija võis volitada teise hääleõigusliku isiku valimisjaoskonda minema, volikirja esitamisel võtma välja hääletamissedeli ja ümbrikud ning seejärel viima valijale. Valija täitis hääletamissedeli, sulges selle ühte ümbrikusse ning selle omakorda teise ümbrikusse. Seejärel pitseeris ta teise ümbriku volitatud esindaja ja veel ühe tunnistaja juuresolekul ning kõik kohalolijad andsid ümbrikule allkirja, millega tõendati, et valija täitis hääletamissedeli seaduse nõuete kohaselt. See hääletamismeetod siiski ei juurdunud ning järgmistel valimistel sellest loobuti. Ümbrikutesse hääletamine leidis laiemat kasutamist hiljem, väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda eelhääletamisel.

Alates 1992. aastast on korraldatud hääletamist ka välisesindustes, kus hääletamist viivad läbi välisesinduse töötajad. Hääletada saab viieteistkümnendast päevast kuni kümnenda päevani enne valimispäeva vähemalt kahel välisesinduse juhi määratud päeval. Valijate

sedelid saadetakse koos kirja teel hääletanute sedelitega Eestisse Vabariigi Valimiskomisjonile.

Hääletada on võimalik ka rahvusvahelistes või välisriigi vetes asuval Eesti riigilippu kandval laeval, seal korraldab hääletamist laeva kapten. Meelde tuleb seda tuletada eelkõige seepärast, et viimastel valimistel (2011. aastal) seda hääletamisviisi järjekordselt ei kasutatud.

Tänapäeval loob „vahendatud hääletamise” võimaluse eelkõige elektrooniline hääletamine – valija saab hääletada kodust, kõrvalise abita ning otse e-hääletamissüsteemi keskserveriga suheldes. Tegemist on nii-öelda kõige vahetuma vahendatud hääletamisviisiga.

Kuna välisriigis hääletamine on hääletamisviisidest kõige keerukam ja valija aktiivset tegutsemist nõudev toiming, on välisriigis hääletamisest osavõtt väga vähene. 2011. aasta Riigikogu valimistel hääletas 2763 alaliselt välisriigis viibivat valijat, millele lisandus mõni tuhat ajutiselt välisriigis viibivat valijat, koos ajutiselt välisriigis viibivate valijatega võib valijaskonna suurusjärg ületada aga 100 000 valijat. Just siin on elektroonilisel hääletamisel oluline roll hääletamisest osavõtu elavdamisel. Seni on välisriigis elektroonilist hääletamist takistanud eelkõige tehnilised probleemid, nagu ID-kaardi lugeja (või koguni ID-kaardi) olemasolu, kuid nüüdseks peaks enamik takistusi olema ületatud, eriti ajutiselt välisriigis viibivate Eesti kodanike puhul.

Hääletamine väljaspool jaoskonda

2009. aastal filmitud EMT telereklaam kujutas jaoskonnakomisjoni liikmeid läbi lume sumpamas ja kraave ületamas, et üliinimlike jõupingutustega tuua valimiskast koju ka kõige kaugemasse tallu (<http://www.youtube.com/watch?v=wHCvf9KA2dU>). Tegelikult valimiskomisjonide töö nii draamaatiline ei ole, kuid tõepoolest on valimisseadused 1992. aastast peale arvestanud ka sellega, et kõigil valijatel ei ole tervislikel või muudel põhjustel võimalik valimisjaoskonda tulla ning sel juhul tuleb neid hääletamisel abistada.

1992. aasta rahvahääletusel oli Vabariigi Valimiskomisjonil õigus avada ajutisi valimisjaoskondi ka ravi-, puhke- ja eelvangistuskohades. Hiljem on valimisseadused siiski eeldanud, et valija hääletab valimisjaoskonnas. Nüüd selliseid ajutisi valimisjaoskondi enam ei kasutata ning hääletamist valija elu- või asukohas korraldatakse valija (põhjendatud) taotluse alusel. Seda ka juhul, kui tegemist on haiglate või hooldekodudega. Erandiks on kinnipidamiskohad, mille valijate eest esitab taotluse kinnipidamiskoha administratsioon.

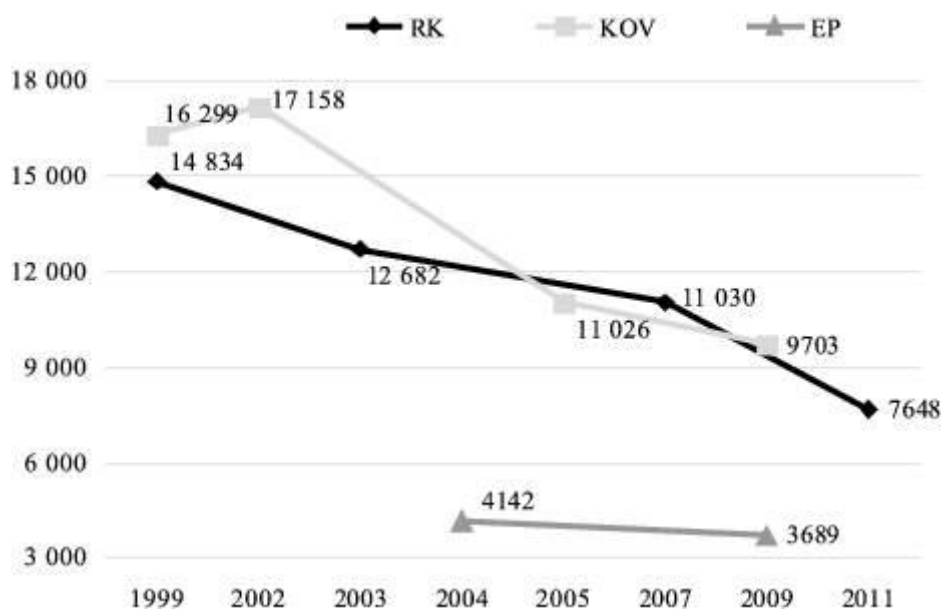
1992. aasta Riigikogu valimistel sätestas seadus (Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseaduse § 26 lõige 2), et nende valijate taotlusel, kes tervisliku seisundi tõttu või mõnel muul viisil ei saa tulla hääletusruumi, teeb valimiste jaoskonnakomisjon vähemalt kahele komisjoni liikmele koos ülesandeks korraldada hääletamine valijate viibimise paigas. Ka see võimalus ei leidnud veel praktilist rakendamist (Valimised Eestis ... 2011, 25), kuid 1993. aastast on kodus (ning asukohas) hääletamisest saanud tavapärane hääletamisviis.

Valija elu- või asukohas hääletamist iseloomustab eelkõige see, et tegemist on jaoskonnas hääletamise mobiilse ja vähendatud versiooniga. Hääletamist korraldavad vähemalt kaks jaoskonnakomisjoni liiget. Neil on kaasas hääletamiskast ja -dokumendid ning nad peavad tagama, et hääletamine toimuks seaduse nõuete kohaselt. Valijale on selline hääletamine loomulikult mugav, kuid ebamugavusi tekitab (eriti eakatele ja haigetele) kirjaliku

hääletamistaotluse esitamine ja vajadus olla pidevas nii-öelda valveseisundis, et oodata ära jaoskonnakomisjoni liikmete külastus.

Elektrooniline hääletamine teeb valija elu lihtsamaks, võimaldades asuda hääletama kohe, taotlust esitamata ja kellegi järel ootamata. Palju vastuolulisemaks on kujunenud valija iseseisev hääletamine, sest valimisametnikku ei ole valvamas, et hääletamiseks sobivad tingimused oleksid ikka loodud ning keegi valijat ei mõjutaks jne. Valija ei ole siin mitte ainult valija, vaid ka hääletamise korraldaja rollis. Nagu eespool nägime, ei ole iseseisva hääletamise põhimõttes midagi uut, kuid e-hääletamise populaarsus ja kasutusmugavus on diskussiooni tekitanud. Erinevus traditsioonilise hääletamisega võrreldes on see, et e-hääletamise puhul on valijal võimalik uuesti hääletada kas interneti teel või pabersedeliga valimisjaoskonnas. See võimalus kaitseb valijat mõjutamise eest.

Joonis 3. Kodus hääletanute arv

Eelhääletamine valimisjaoskonnas

Praegu toimub eelhääletamine valimisjaoskondades kuuendast päevast kuni neljanda päevani enne valimispäeva. Tänapäeval arvestame eelhääletamise perioodi sisse ka elektroonilise hääletamise, mis kehtivate valimisseaduste kohaselt algab juba kümnendal päeval enne valimispäeva.

Esimest korda rakendati eelhääletamist 1992. aasta põhiseadusreferendumil. Eelhääletamise aeg langes siis kokku rahareformiga. Kuna valimisjaoskonnad ja rahavahetuspunktid asusid tihti samas hoones, kasutasid valijad võimalust ühendada meeldiv kasulikuga (või kasulik meeldivaga) ehk hääletada põhiseaduse poolt või vastu ning sealsamas hoones vahetada rublad kroonideks. See tõstis märgatavalt eelhääletamise populaarsust.

Erandlikult 1992. aasta Riigikogu valimistel eelhääletamist ei korraldatud. Alates 1993. aastast on eelhääletamist rakendatud kõigil valimistel, erinev on olnud ainult eelhääletamise aeg. Kõige kauem kestis eelhääletamine 1996. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel, kui eelhääletamine toimus kümnendast päevast kuni esimese päevani enne valimispäeva. Tõsi küll, valla või linna valimiskomisjon võis määrata, kui pikalt

jaoskond iga päev pidi avatud olema. Hiljem nii pikaajalisest täismahus eelhääletamisest loobuti, kuid valimispäevale eelneva kümnenda päeva juurde pöörduti tagasi ka hiljem.

Aastatel 2004–2007 laiendati eelhääletamise ulatust kolmeteistkümnendast päevast kuni üheksanda päevani enne valimispäeva ning igas maakonnakeskuses avati selleks ajaks vähemalt üks valimisjaoskond. Põhjuseks oli eelkõige tagasiside valijatelt. Paljud valijad lahkusid Eestist näiteks nädalaks – sõitsid ära esmaspäeval enne eelhääletamise algust ja naasid pühapäeval – ning hääletama enam ei jõudnud. Eelhääletamise pikendamine andis aga vastuolulise efekti: kui mõnes maakonnas oli huvi nii varajase hääletamise vastu leige, siis Tallinnas ja Tartus jällegi väga populaarne. Seda võimalust kasutasid paljud valijad, kes ilmselt oleks saanud hääletada ka hiljem. Pärast 2007. aasta Riigikogu valimisi sellest loobuti, kuid pikendati 2009. aasta elektroonilise hääletamise aega kümnendast päevast kuni neljanda päevani.

Kõige olulisem muudatus valimisjaoskonnas eelhääletamisel tehti 1999. aastal, kui valijatele võimaldati esimest korda neljandast päevast kuni kolmanda päevani enne valimispäeva hääletada väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda. See tähendas, et valija võis, olenemata sellest, kus ta eelhääletamise päevadel Eestis asus, minna sellist hääletamist korraldavasse jaoskonda ning tema ümbrikus hääletamissedel saadeti valimiskomisjonide vahendusel valija elukohajärgsesse valimisjaoskonda.

Valimisjaoskonnas eelhääletamist iseloomustab laiaulatuslikkus, kuuendast päevast neljanda päevani enne valimispäeva on kella 12–20 kogu Eestis avatud kõik valimisjaoskonnad. Tegemist on valimispäevaga täiesti võrreldava valimisvõimalusega ning osavõtt eelhääletamisest on elav, kuigi statistika on näidanud, et üle poole valijatest eelistab hääletada valimispäeval. Eelhääletamise populaarsus on näidanud siiski pidevat kasvu, viimastel aastatel tänu elektroonilisele hääletamisele, ehkki jaoskonnas hääletamine on vähenenud. Nii hääletas 2011. aastal Riigikogu valimistel eelhääletamisel pabersedeliga 109 197 ning elektrooniliselt 140 846 valijat, seevastu 2007. aasta Riigikogu valimistel vastavalt 141 243 ning 30 275 valijat.

Eelhääletamine valimisjaoskonnas on eespool käsitletud valimisviisidest kõige lähedasem valimispäeval valimisjaoskonnas hääletamisele. Väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda eelhääletamine tagab valijatele võimaluse hääletada kodust eemal, kuid nõuab, et valija leiaks üles ning külastaks vastavat valimisjaoskonda. Ka siinkohal aitab muret leevendada elektrooniline hääletamine, sest hääletada saab otse kodust või valija asukohast.

Elektrooniline hääletamine kui täiendav võimalus kõigile valijaile

Nagu on näidanud rahulolematute telefonikõnede arv Vabariigi Valimiskomisjoni sekretariaadis, ei ole hääletamisvõimalusi ja hääletamiseks mõeldud päevi kunagi liiga palju. Ikka tuleb ette, et valija märkab liiga hilja, et hääletamisaeg on juba läbi saanud või ei ole tema asukohas enam võimalik hääletada. Eriti välismaal hääletamine nõuab valijalt hoolsust, et õigel ajal esitada hääletamistaotlus või jätta meelde välisesinduses hääletamise ajad. Kuigi valimispäeval hääletamine jääb paljude valijate meelest ka tulevikus kõige tähtsamaks ja tavapärasest pidulikumaks hääletamisviisiks, ei ole tänapäeval võimalik enam valijaskonda veenda hääletama ainult ühel päeval ja ainult elukohajärgses valimisjaoskonnas.

Valimisseadus näeb seetõttu ette hulga alternatiivseid hääletamisviise ning samuti tuleb appi elektrooniline hääletamine. Kui seaduses ettenähtud hääletamisviisid on enamasti suunatud kindlale valijate rühmale (välisriigis, kinnipidamiskohas, kodus hääletamine)

või ajale (nt välisesinduses saab hääletada välisesinduse määratud kahel päeval), annab elektrooniline hääletamine igale valijale võimaluse hääletada soovitud ajal ja kohas.

Tõsi küll, praegu lõpeb elektrooniline hääletamine samuti kui valimisjaoskonnas eelhääletamine neljandal päeval enne valimispäeva. Kui aga tulevikus peaks realiseeruma juba praegu ideetasandil välja pakutud plaan elektroonilistest valijate nimekirjadest ning infot valija e-hääletamise kohta ei tule enam käsitsi kanda pabernimekirja, tekib võimalus lubada elektrooniliselt hääletada ka valimispäeval. Mis puutub aga valija hääletamiskoha valikusse, siis laienevad tehnilised võimalused aasta-aastalt ning 3G mobiilvõrgu ning mobiil-ID kombinatsioon võimaldab hääletada tõepoolest vabalt valitud paigas.

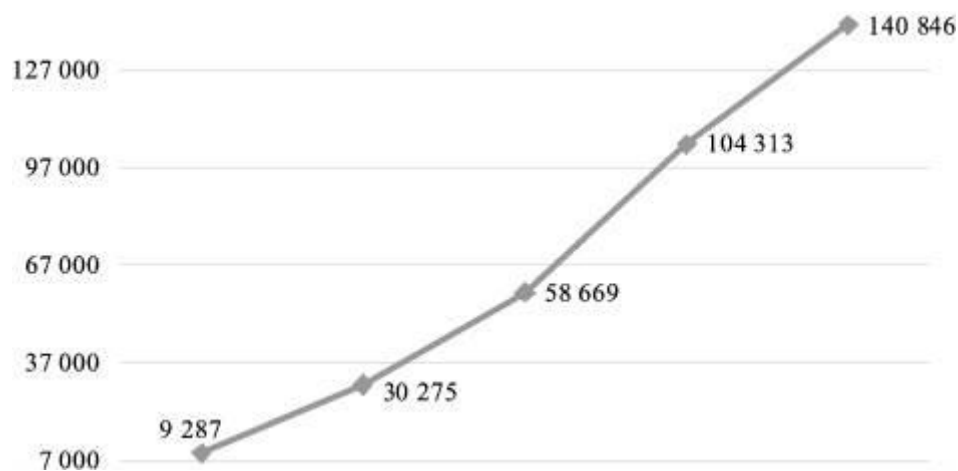
Kokkuvõttes on 2002. aastal välja käidud lubadus e-hääletamisest kui täiendavast võimalusest seniste hääletamismooduste kõrvale teoks saanud. E-hääletamise puhul on tõepoolest tegemist ajast ja kohast sõltumatu universaalse võimalusega kõigile valijaile, mis võimaldab ära hoida ebamugavaid lisatoiminguid, näiteks hääletamistaotluste esitamine kodus või välisriigis hääletamisel.

Loomulikult tuleb nentida, et kuigi valija ei pea enam hääletamisel nii palju arvestama aja ja ruumi piirangutega, lisandub siinkohal kolmas, tehniline mõõde. E-hääletamine eeldab vajaliku riistvara olemasolu, arvuti kasutamise oskust ning – muidugi ka usaldust e-hääletamise süsteemi vastu. Raske on vabaneda tundeist, et e-hääletamine ei ole „päris” hääletamine, nagu seda saab toimetada valimispäeval valimisjaoskonnas. Need ei ole aga ületamatud probleemid. Endiselt on aktuaalsed ka e-hääletamise korraldamise ja turvalisuse küsimused, kuid see on juba eraldi teema.

Traditsioonilisi hääletamisviise on möödunud kahekümne aasta jooksul korduvalt muudetud ja täiustatud. Samamoodi areneb elektrooniline hääletamine. Artikli kirjutamise ajal on Riigikogu menetluses valimisseaduste muutmise eelnõu (186 SE), millega täiendatakse elektroonilise hääletamise korraldust. Valijale on kõige olulisem uuendus e-hääle kontrollimise võimalus, mille rakendamise üle on käinud elav arutelu. Kui selline muudatus seaduses tehakse, on valijal võimalik pärast hääletamist veenduda, et keskserver on elektroonilise hääle korrektselt vastu võtnud. Seda on võimalik teha pärast hääle vastuvõtmist keskserverist saadetava kontrollkoodi abil, mida saab hiljem sõltumatu kanali (s.t mitte hääletamiseks kasutatud arvuti) kaudu võrrelda serveris talletatud valija hääle krüptogrammiga. Tulemuseks on kinnitus, et hääle on antud soovitava kandidaadi poolt. Kui valija sellist kinnitust ei saa, on tal võimalik hääletada uuesti kas mõne teise arvuti vahendusel või pabersedeliga. Ühe võimalusena on pakutud alternatiivse kanalina nutitelefoni ning kontrollkoodi verifitseerimine toimub QR-koodina vormistatud kontrollkoodi pildistamise abil eraldi telefonirakenduses.

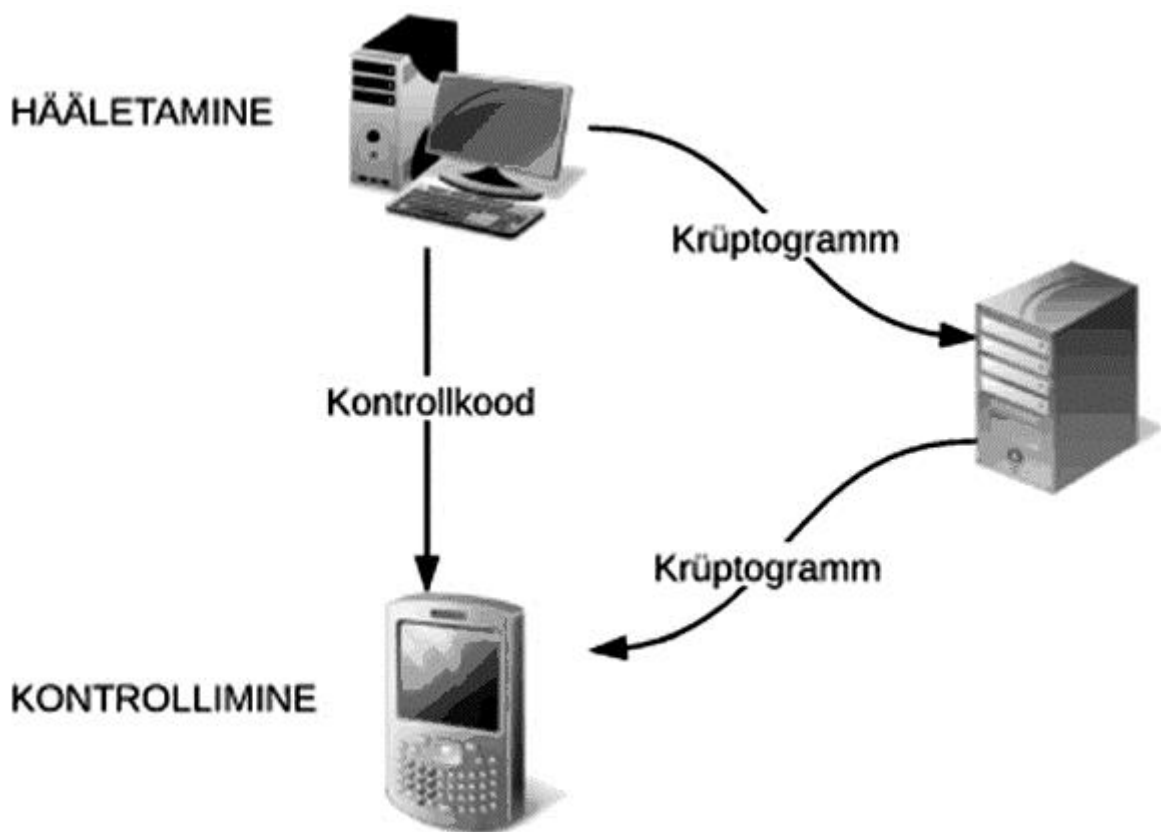
Tuues paralleeli traditsioonilise hääletamisega, sai valija seni isiklikult veenduda oma hääle muutmatul kujul valimiskasti jõudmises vaid ise valimisjaoskonnas hääletades ja sedelit kasti lastes. Nüüd on aga võimalik saada digitaalne kinnitus, et e-hääle soovitud kandidaadi numbriga on nii-öelda elektroonilisse hääletamiskasti jõudnud.

Joonis 4. Elektrooniliselt hääletanute arv

Artiklit illustreerivad joonised on esimest korda avaldatud raamatus „Valimised Eestis 1992–2011: Statistikat ja selgitusi” (2011). Tallinn: Vabariigi Valimiskomisjon.

Joonis 5. E-hääle kontrollimine nutitelefoniga

Kasutatud kirjandus

Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseadus. – Riigi Teataja 1992, 13, 201.

Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseaduses. – Riigi Teataja 1992, 28, 382.

748 SE I Riigikogu valimise seadus. –

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=011270004

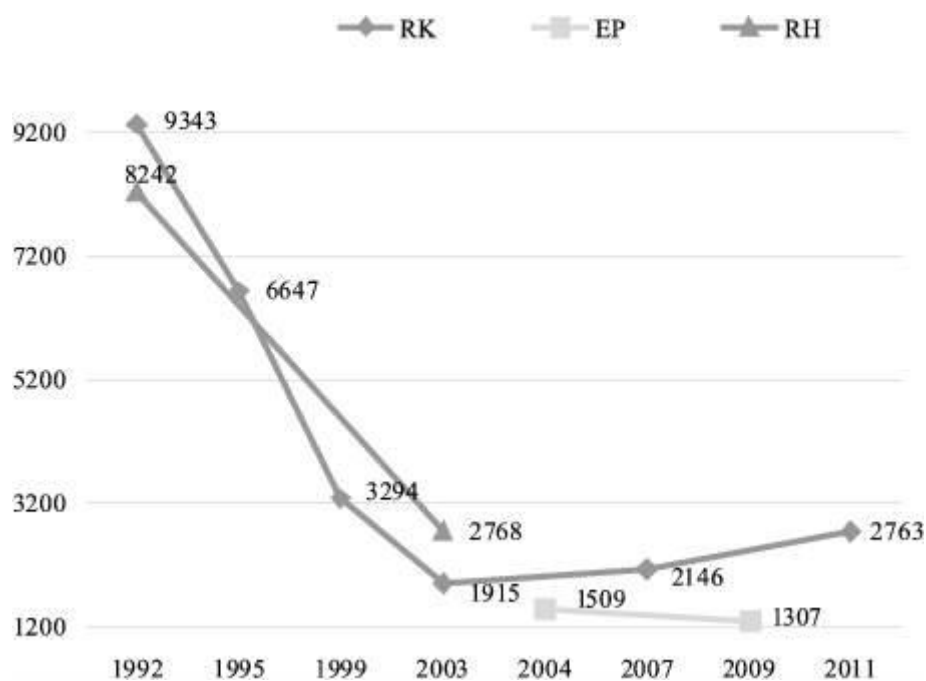
Valimised Eestis 1992–2011. Statistikat ja selgitusi (2011). Tallinn: Vabariigi Valimiskomisjon.

Tabel 1. Valimisviisid 2011. aasta Riigikogu valimistel

	Kokku	% hääleõiguslikest valijatest	% hääletamisest osavõtnutest
Hääleõiguslikke valijaid	913 346	–	–
Hääletamisest osavõtt	580 264	63,5	–
1. Eelhääletamine valimisjaoskonnas 6.–4. päeval enne valimispäeva	83 100	9,1	14,3
2. Eelhääletamine väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda 6.–4. päeval enne valimispäeva	26 100	2,9	4,5
3. Eelhääletamine valija asukohas 6.–4. päeval enne valimispäeva	(vt p 2)	–	–
4. Alaliselt välisriigis elava valija eelhääletamine Eestis 6.–4. päeval enne valimispäeva	213	0,02	0,04
5. Eelhääletamine kinnipidamiskohas 6.– 4. päeval enne valimispäeva	(vt p 2)	–	–
6. Internetihääletamine 10.–4. päeval enne valimispäeva	140 846	15,4	24,3
7. Laeval hääletamine	0	–	–
8. Välisriigis ajutiselt viibiva valijakirja teel hääletamine	366	0,04	0,06
9. Välisriigis alaliselt elava valija kirja teel hääletamine			

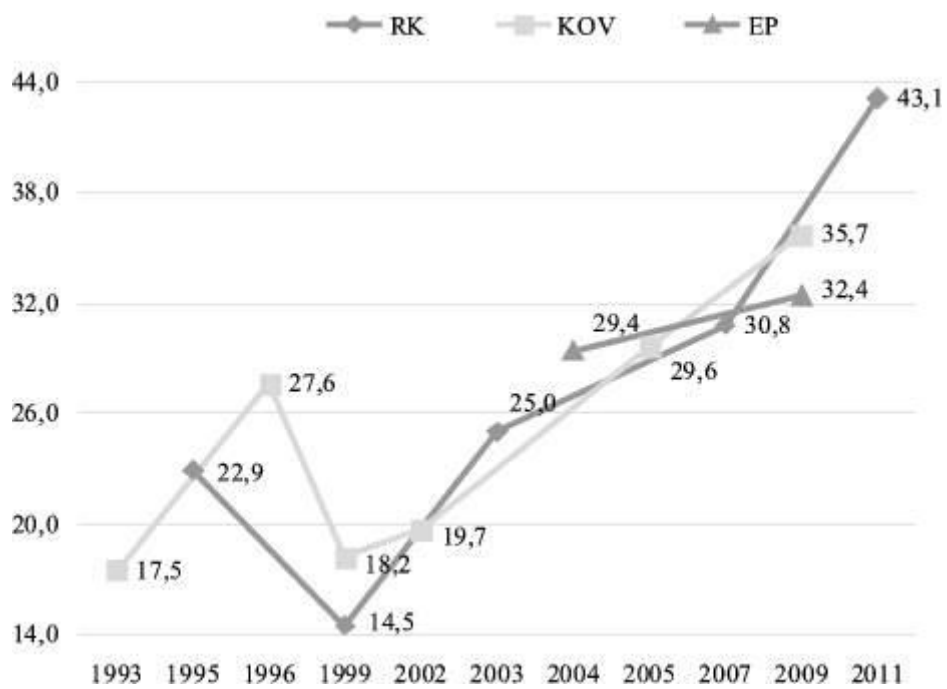
10. Välisriigis ajutiselt elava valija hääletamine välisesinduses	1 937	0,2	0,3
11. Välisriigis alaliselt elava valija hääletamine välisesinduses			
12. Kodus hääletamine valimispäeval	8 361	0,9	1,4
13. Jaoskonnas hääletamine valimispäeval	328 650	36,0	56,6

Joonis 2. Alaliselt välisriigis elavate hääletanute arv

Märkus: RK – Riigikogu; EP – Euroopa Parlament; RH – rahvahääletus.

Joonis 1. Eelhääletanute osakaal hääletanutest (%)

Märkus: RK – Riigikogu; KOV – kohalik omavalitsus; EP – Euroopa Parlament.